

Ю.О. Предченко – студентка ІІ курсу Сумського юридичного факультету Харківського національного університету внутрішніх справ;
науковий керівник – канд. філос. наук, доц. кафедри гуманітарних дисциплін Сумського юридичного факультету Харківського національного університету внутрішніх справ
Т.Г. Геращенко

СТАНОВЛЕННЯ ФІЛОСОФІЇ ПРАВА В УКРАЇНІ

За своїм станом сучасна національна юриспруденція нагадує немовби повислу в повітрі будову без твердих підвалин. Через це актуальними стають усвідомлення необхідності перегляду попередньої світоглядної доктрини, пошуки нових соціально-філософських парадигм, плюралізація методологічних підходів до розв'язання філософсько-правових проблем.

Українські філософи та політичні діячі внесли значний внесок у розробку як загальної проблематики філософії права, так і конкретних її питань. Розгляд еволюції вітчизняної філософії права доцільно розпочинати з творчості Г. Сковороди як засновника класичної української філософії. Сковорода не залишив систематизованого дослідження з проблеми філософії права. Правові проблеми розпорошені у його філософських творах, особливо у творах останнього періоду життя. Виходячи із установок кордоцентризму, тобто визнання природи джерелом людини, бога як закономірності у природі, розуму як основного знаряддя пізнання людини, філософ розглядав і проблеми права.

Грунтовна розробка інституту прав людини (економічні, політичні, соціальні, культурні аспекти) належить М. Драгоманову, погляди якого формувалися під впливом Гроція, Спінози, Локка. Вчений не залишив жодної праці, в якій би систематично та повно були б викладені думки про право. І все ж текстологічний аналіз теоретичної спадщини великого мислителя дозволяє вирізнити концептуальне ядро його розробок в галузі права – це проблема прав людини. У “Старих Хартіях вольностей” (1895р.) Драгоманов простежує виникнення та розвиток понять прав людини, свободи, рівності перед законом [2]. Для Драгоманова ідея прогресу пов'язана з правами людини: ”Оглядаючи важливий шлях людей до всестороннього і вільного розвитку людської особистості, історик відноситься благородно до всього, що розширює свободу особи, чим би воно не було викликано” [1, с. 191].

Дуже актуальна сьогодні думка Драгоманова про стан громадянської свідомості українського суспільства. Вчений справедливо зауважував, що рівень розвитку, якого досягла Європа, був зумовлений насамперед “упорядкованою, зтяжною” працею – “тихою і гострою”, а також послідовним зростанням активності громадянського життя. Саме спираючись на “верстви громади”, можна забезпечити історичний поступ “державного, громадянського, господарського, розумового” життя суспільства.

Цікаві філософсько-правові ідеї в цей період знаходимо в науковій спадщині І. Франка, зокрема у його працях “Мислі об революції в історії людськості”, “Історія однієї конфіскації”, ”Що таке поступ?”, ”Дві конституції”.

Філософсько-правові проблеми він вирішував виходячи із загальної теорії еволюції, яку розумів як діалектичний процес, властивий і природі, і суспільству, виступав проти необмеженої монархії.

У XIX ст. набувають поширення ідеї історичної школи у праві. Філософською основою цієї школи були вчення Гердера, Шеллінга, Гегеля про прогресивний процес історичного розвитку, відповідно до якого народна свідомість та народні переконання є джерелом права. І хоча історична школа Німеччини у вказаний період втратила панівні позиції на батьківщині, в Україні вона знайшла сприятливий ґрунт для розвитку. Пояснюється це декількома причинами – це і схожість у соціально-політичному устрої, і інтелектуальна спорідненість країн: в університетах царської Росії було багато викладачів-німців. Переважна частина представників професорського складу університетів проходила навчання у Німеччині. Так, погляди М.Д. Іванишева, М.Ф. Владимирського-Буданова, О.Ф. Кістяківського формувалися під впливом ідей німецьких правознавців і філософів.

Після 1917 р. в Україні утвердилося та набуло поширення вчення про право, методологічною основою якого став марксизм. Право розглядалося як засіб класової боротьби. Цей процес тривав до 70-80 років XX ст.. Домінуючим було вузьконормативістське розуміння права як сукупності норм, встановлених або санкціонованих державою, які тримаються на примусі тієї ж держави. І тільки починаючи з 70-х років відбувається розширення вузьконормативістського підходу за рахунок включення до правових питань проблеми прав та свобод людини, правосвідомості, намічаються спроби відмовитися від отождолення права з державними приписами [4; 5; 6].

Сучасний стан розвитку національного суспільствознавства тісно пов'язаний з процесом інтенсифікації та розширення досліджень з філософії права. Ми є свідками глобальних процесів, які відбуваються у вітчизняному суспільствознавстві. Визначальною для сучасної філософії права є ідея гуманізації. Право набуває людиновимірного характеру, що проявляється у визнанні людини точкою відліку філософії, яке проектується у визнанні філософією права своїм ядром права людини і її буття в контексті соціального.

У сучасній філософії права отримав поширення феноменологічний напрямок, який за предметом досліджує феномен духовного життя людини. Так, Л.В.Петрова у “Нарисах з філософії права” сутність права вбачає у свободі волі людини, а сама ідея свободи волі розглядається нею як предмет філософії права [8]. Відчутним є сьогодні і гносеологізм філософії права, який знаходить своє вираження у співвідношенні гносеології правознавства та філософії права. Зокрема, Д.А. Керімов у “Предметі філософії права” стверджує, що загальна теорія права складається з двох складових – соціології і права та філософії права, а філософію права представляє як “симбіоз загальної філософії і соціології права” [3; 4].

Вітчизняні представники філософії права В. Чефранов та Л. Петрова стверджують, що “філософія права, будучи основоположною наукою, тобто

системним поєднанням принципів логіко-гносеологічних, онтологічних знань, також надає досліднику-юристу можливість і засіб перевірити, чи придатний вибраний ним метод для дослідження. Філософія права підтримує в юриспруденції живий критичний дух” [9, с. 60].

Отже, вітчизняна філософсько-правова думка пройшла складний шлях становлення. Сьогодні вимагає змістовного обґрунтування феномена права у його співвідношенні з категоріями волі, свободи, моралі, визначення міждисциплінарного статусу філософії права. Вивчення праць сучасних вітчизняних і зарубіжних філософів і аналіз фактичних даних діяльності законодавчої, виконавчої і судової влади повинно будуватись на новітніх проблемах політичної і інформаційно-правової дійсності.

Література

1. Драгоманов М.П. Листи до І. Франка і інших 1882-1886. – Львів, 1996. – 234 с.
2. Драгоманов М. Старые Хартии вольности. – Львов, 1895.
3. Керимов Д. Предмет философии права // Государство и право. – 1994. – № 7. – С. 3-5.
4. Мальцев Г.В. Социалистическая справедливость и право. – М., 1983. – 176 с.
5. Козюбра Н.И. Социалистическое право и общественное сознание. – К., 1979. – 137 с.
6. Нерсесянц В. С. Право и закон: Из истории правовых учений/АН СССР, Ин-т государства и права; Ин-т государства и права. – М.:Наука, 1983. – 366 с.
7. Явич Л.С. Сущность права. Социал.-филос. понимание генезиса, развития и функционирования юрид. формы обществ. отношений. – Л.: Изд-во ЛГУ, 1985. – 207 с.
8. Петрова Л.В. Нариси з філософії права: Навч. посібник / Національна юридична академія України. – Х., 1995. – 260 с.
9. Чефранов В., Петрова Л. Щодо предмета і структури курсу з філософії права // Вісник академії правових наук. – 1997. – № 2. – С. 60-67.